

หลักสูตรสูญ

ความหมาย

หลักสูตรสูญ (null curriculum) เป็นคำที่คิดค้นขึ้นมาโดย ไอส์เนอร์ (Eisner, 1979) แห่งมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด ประเทศสหรัฐอเมริกา ถึงแม้คำนี้จะมีความคิดรวบยอด (concept) ในด้านการพัฒนาหลักสูตรที่ไม่เป็นที่แพร่หลายและรู้จักกันมากนัก ก็ควรที่นักการศึกษา และนักพัฒนาหลักสูตรจะได้ทำความเข้าใจกันเสีย

หลักสูตรสูญ (null curriculum) หมายถึง หลักสูตรที่ไม่ได้มีปรากฏอยู่ให้เห็น และเป็นสิ่งที่โรงเรียนไม่ได้สอน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นเนื้อหาสาระและพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ควรจะได้นำมาบรรจุไว้ในหลักสูตร แต่คณะกรรมการหลักสูตรและผู้มีส่วนรับผิดชอบไม่ได้นำมาบรรจุไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร

ลักษณะของหลักสูตรสูญ

หลักสูตรสูญมีลักษณะความเป็นสูญหรือการขาดหายไปในส่วนองค์ประกอบ คือ ด้านเนื้อหา ด้านกระบวนการทางด้านความคิด (Eisner, 1979) และด้านอารมณ์และความรู้สึก (Flinder, et al, 1986) จากสามองค์ประกอบนี้ จะเห็นว่าความเป็นสูญในด้านเนื้อหา มองเห็นได้ชัดเจนและเข้าใจง่ายกว่าอีกสองด้านที่เหลือ

องค์ประกอบด้านเนื้อหา ลักษณะความเป็นสูญด้านเนื้อหานั้นมีข้อเท็จจริงที่สามารถนำมายืนยันและแสดงให้เห็นได้ตลอดเวลาก็คือว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ไม่ว่าในสหรัฐอเมริกา ในประเทศไทย หรือที่ใดก็ตาม มักจะนำเนื้อหาเดิมมาสอนซ้ำ ๆ กัน เป็นต้นว่าในระดับประถมศึกษาจะสอนเกี่ยวกับการอ่าน การเขียน และการคิดเลขเป็นหลัก แล้วมีวิชาสังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ทั่วไป สุขศึกษา พลศึกษา และอื่น ๆ สำหรับหลักสูตรประถมศึกษาของไทยปัจจุบัน (หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521) นั้น แม้จะแบ่งประสบการณ์การเรียนรู้ ออกเป็นห้ากลุ่ม ซึ่งได้แก่ กลุ่มทักษะ ที่เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่ม-

สร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ และกลุ่มประสบการณ์พิเศษก็ตาม เนื้อหาในกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ก็ยังบ่งบอกถึงลักษณะเนื้อหาวิชาที่กล่าวมาแล้วข้างต้นอยู่เหมือนเดิม

จากการที่หลักสูตรได้พยายามรักษาไว้ซึ่งเนื้อหาเก่า ๆ และเดิม ๆ ไว้นั้น ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าเป็นสิ่งที่ขัดแย้งและไม่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกในด้านเทคโนโลยี และรูปแบบการดำรงชีวิต แต่สาเหตุของการไม่นำวิชาหรือเนื้อหาอื่น ๆ ใหม่ ๆ ที่จำเป็นมาสอนบ้างนั้น เป็นเพราะนักพัฒนาหลักสูตรและผู้เกี่ยวข้องถูกสอนมา อย่างนั้น พวกเขาจึงบรรจุนเนื้อหาและสอนกันในสิ่งที่เคยสอนตามนิสัยและความเคยชิน โดยกระบวนการนี้ทำให้เกิดการละเลย สาขาวิชาที่ได้พิสูจน์แล้วว่ามีความประโยชน์ต่อนักเรียนอย่างมหาศาล เช่น วิชาเศรษฐศาสตร์ เป็นต้น

ตามความหมายของหลักสูตรสูญ จึงถือได้ว่า วิชาเศรษฐศาสตร์ กฎหมาย จิตวิทยาและมนุษยวิทยา เป็นหลักสูตรสูญ ของชั้นประถมและมัธยมศึกษา

การพิจารณาหลักสูตรสูญในด้านเนื้อหานั้น ปรากฏว่ามีการจัดดำเนินการในรูปของระดับชั้นที่ลดหลั่นลงไป ตามโครงสร้างของเนื้อหา เป็นต้นว่า การขาดเนื้อหาในระดับวิชาทั้งวิชา ไปจนถึงการขาดรายละเอียดหรือหัวข้อย่อยของวิชานั้น ๆ ตัวอย่างหลักสูตรสูญข้างต้นที่นำมาเสนอในลักษณะที่เป็นหลักสูตรประถมศึกษา และมัธยมศึกษาอธิบายได้อย่างดีถึงการขาดเนื้อหาในระดับวิชา เนื้อหาบางเนื้อหาที่สูญไปอาจจะอยู่ในระดับรายวิชา หรือวิชาย่อยของวิชาหลัก ยกตัวอย่างเช่น วิชาประวัติศาสตร์ที่สอนกันอยู่ทั่วไป มักจะละเลยการสอน “ประวัติ(ศาสตร์) วิทยาศาสตร์” ซึ่งถือได้ว่าเป็นรายวิชาหนึ่ง หรือเป็นส่วนหนึ่งของวิชาประวัติศาสตร์ นอกจากนั้นการที่รายวิชาหนึ่ง ๆ ขาดหรือละเลยหัวข้อเนื้อหาหนึ่งเนื้อหาใดไปก็ถือว่าเป็นหลักสูตรสูญ

ทางด้านนี้
หลักสูตร
เกี่ยวกับวิ
ละเลขราย
เรื่อง “ผู้
องศ์
(cognitiv
หลักสูตรที่
การทางด้
พยายามส
สติปัญญา
ก็ต้องขอย
หลากหลาย
อยู่ในขณะ
ในรูปอื่น
การแสดง
เชิงตรรก:
หน้าที่ขอ
การเปรีย
ตามแนว
จากการ
ถ้า
แล้ว สม
ขวา แล
ซีกซ้าย
ที่รวมตัว
รับรู้และ
เกี่ยวกับ
การคิดค
สร้างสร
ทางด้าน
การเขียน
จา
การทาง
ผลกระท

ทางด้านเนื้อหาเช่นเดียวกัน ตัวอย่างของระดับนี้ ได้แก่ หลักสูตรชีววิทยา ที่ขาดการบรรจุเรื่อง “ความคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการ” เอาไว้ ระดับสุดท้ายได้แก่การละเลยรายละเอียดเฉพาะของเนื้อหา เช่น หัวข้อเนื้อหาเรื่อง “ผัก” อาจมีการลืมหรือละเลยการบรรจุเรื่อง “ผักกวางตุ้ง” หรือ “ผักชี” ลงไป

องค์ประกอบด้านกระบวนการทางด้านความคิด (cognitive process) องค์ประกอบส่วนที่สองของหลักสูตรที่นักพัฒนาหลักสูตรมักจะละเลยก็คือ กระบวนการทางด้านความคิด เราต้องยอมรับว่าโรงเรียนทั่วไปพยายามสอนกระบวนการทางด้านการใช้ความคิดและสติปัญญาให้แก่เด็กอยู่บ้างแล้ว แต่ในขณะที่เดียวกันเราก็ต้องยอมรับว่า กระบวนการทางด้านความคิดมีอยู่หลากหลาย มิได้จำกัดอยู่กับกระบวนการที่กำลังใช้อยู่ในขณะนั้นเท่านั้น แต่ยังมีกระบวนการทางความคิดในรูปอื่น ๆ อีก เช่น รูปแบบการคิดที่ดำเนินไปโดยไม่มี การแสดงออกมาทางวาจา และเป็นการคิดที่ขาดเหตุผลเชิงตรรกะ รูปแบบการคิดเหล่านี้มีประโยชน์และจะทำหน้าที่ของมันในกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเห็น การฟัง การเปรียบเทียบและการสังเคราะห์ กระบวนการคิดตามแนวที่กล่าวมานี้ มักจะไม่ค่อยได้รับความสนใจจากการเรียนการสอนในโรงเรียนเท่าที่ควร

ถ้าจะพิจารณาตามศาสตร์ที่ว่าด้วยสรีระทางสมองแล้ว สมองซีกซ้ายจะควบคุมการทำงานของสมองซีกขวา และสมองซีกขวาจะควบคุมการทำงานของสมองซีกซ้าย สมองทั้งสองซีกจะถูกเชื่อมโยงโดยใยประสาทที่รวมตัวกันเป็นจำนวนมาก เพื่อให้สมองทั้งสองซีกรับรู้และทำงานร่วมกัน สมองทางด้านซ้ายจะทำหน้าที่เกี่ยวกับความคิดและออกมาในเชิงรูปธรรม เช่น ภาษาคณิตคำนวณ ส่วนสมองซีกขวาจะทำหน้าที่จินตนาการสร้างสรรค์ แต่เวลาแสดงออกมาก็ต้องอาศัยสมองทางด้านซ้ายช่วยในการสื่อสารออกมาเป็นภาษาพูดและการเขียน

จากข้อเท็จจริงและแนวความคิดในเรื่องกระบวนการทางด้านความคิดนี้ สรุปได้ว่า โรงเรียนสามารถสร้างผลกระทบในเรื่องนี้ให้แก่ผู้เรียนได้ โดยไม่เพียงแต่

จากสิ่งที่สอนเท่านั้น แต่จากสิ่งที่ละเลยและสิ่งที่ไม่นำมาสอนอีกด้วย เพราะว่าสิ่งที่นักเรียนไม่มีโอกาสพิจารณาสิ่งที่เขาไม่มีโอกาสสัมผัสสิ่งที่เขาไม่มีโอกาสรู้ และกระบวนการที่เขาไม่มีโอกาสใช้ มีผลต่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และการดำรงชีวิตที่มีความหมายของพวกเขาเป็นอย่างมาก

องค์ประกอบด้านอารมณ์และความรู้สึก องค์ประกอบสุดท้ายของหลักสูตรศูนย์ ได้แก่ ความรู้สึก (effect) ประกอบด้วยค่านิยม เจตคติ และอารมณ์ การที่นักพัฒนาหลักสูตร และผู้รับผิดชอบมีความเชื่อว่า ความรู้สึก เจตคติ และอารมณ์ที่มีลักษณะเฉพาะบางอย่าง เช่น ความกล้าเอียง ความก้าวร้าว ความโกรธ ไม่ควรนำเข้าไปในห้องเรียน หรือบรรจุไว้ในหลักสูตร แต่ในความเป็นจริงแล้ว ความรู้สึก เจตคติ และอารมณ์เหล่านั้นถ้านำไปสอนให้ผู้เรียนเห็นโทษ และรู้วิธีแก้ไข ก็จะมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตที่สลับซับซ้อนในสังคมปัจจุบันก็เป็นได้ ดังนั้นจึงถือได้ว่า ความรู้สึก เจตคติ และอารมณ์เฉพาะ ที่นักพัฒนาหลักสูตรไม่กล้าบรรจุลงไปในหลักสูตร เป็นหลักสูตรศูนย์ในด้านอารมณ์และความรู้สึกไปอย่างน่าเสียดาย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ สรุปได้ว่า หลักสูตรศูนย์นั้นมีขอบข่ายในการคิดและพิจารณาอยู่สามองค์ประกอบด้วยกัน คือ องค์ประกอบด้านเนื้อหา สาระ องค์ประกอบด้านกระบวนการคิด องค์ประกอบด้านอารมณ์ และความรู้สึก

การนำความคิดเรื่อง “หลักสูตรศูนย์” ไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตร

สิ่งที่เราเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรศูนย์ในขณะนี้ก็คือว่า หลักสูตรศูนย์ ได้แก่สิ่งที่โรงเรียนไม่ได้สอน หรือสิ่งที่ไม่ได้มีการบรรจุไว้ในตัวหลักสูตร และสิ่งที่อาจขาดไปจากหลักสูตร คือ อารมณ์และความรู้สึก

สิ่งกำหนด หรือเกณฑ์ในการพิจารณาหลักสูตรศูนย์ ต้องพิจารณาถึงความครอบคลุมถึงสิ่งที่ที่เป็นเนื้อหา กลาง ๆ ที่มีความสำคัญและความเหมาะสม ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความจำเป็นและความสอดคล้องของเนื้อหาที่มีต่อลักษณะธรรมชาติของ

งานอาชีพ
กลุ่มต่าง ๆ
เวลาแล้ว

รับเนื้อหา
ชัดเจนว่า
เปลี่ยนแปลง
รูปแบบ
เนื้อหา
หรือนัก
อย่างนั้น
ยกสอน
รับทำให้
ประโยชน์
เป็นต้น

ถือได้ว่า
ชีววิทยา
เขา

ปรากฏ
นั้นลงไป
เนื้อหา
เขตหรือ
อยู่ข้างต้น
มศึกษา
เนื้อหาใน
ระดับ
อย่างเช่น
ละเลย
ถือได้ว่า
ประวัติ-
อละเลย
บุตรศูนย์

ผู้เรียน

ตามปกติ เวลาที่นักพัฒนาหลักสูตรจะกำหนดเนื้อหาลงในหลักสูตรนั้น เขาจะคำนึงถึงความจำเป็น ความเหมาะสม และความสอดคล้องของเนื้อหาที่มีต่อผู้เรียน ดังนั้นเมื่อจะพิจารณาว่ามีเนื้อหาใด หรือ กระบวนการเรียนรู้ใดขาดหายไปจากหลักสูตร ก็จะต้องมีการกำหนดเกณฑ์หรือกรอบความคิดเอาไว้อ้างอิง เกณฑ์หรือกรอบดังกล่าวจะต้องมีลักษณะกลาง ๆ หรือ เป็นตัวแทนของหลักสูตรที่ดีและที่เหมาะสม ถ้าหากหลักสูตรสูญไม่ได้ครอบคลุมถึงสิ่งที่เป็นเนื้อหากลาง ๆ ที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนแล้ว หลักสูตรสูญเหล่านั้น ก็จะไร้ความหมายในทันที เช่นตัวอย่างของการพิจารณานำวิชาครกวิทยามาบรรจุในหลักสูตร อนุบาลนั้น เนื่องจากหลักสูตรสากลของอนุบาลศึกษา

จะไม่มีการเรียนวิชาครกวิทยา ดังนั้น วิชาครกวิทยา ถึงแม้จะไม่ได้บรรจุในชั้นอนุบาล ก็ถือว่าไม่เป็นหลักสูตรสูญ

ความคิดเกี่ยวกับ “หลักสูตรสูญ” จะมีประโยชน์มากในการประเมินผลและการวิเคราะห์หลักสูตร เป็นการช่วยให้นักพัฒนาหลักสูตรได้หันมาพิจารณาหลักสูตรให้รอบคอบอีกครั้งว่า จุดหมายและเนื้อหาของหลักสูตรที่ได้กำหนดไว้แล้วนั้น เหมาะสมแล้วหรือยัง มีเนื้อหาใด กระบวนการคิดใดความรู้สึกระเภทใดที่มีประโยชน์ และมีความสำคัญควรที่ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ ถึงแม้จะไม่ปรากฏในหลักสูตร แต่นักพัฒนาหลักสูตร และ ผู้รับผิดชอบควรประชุมหารือเพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไข และเพิ่มเติมสิ่งที่ “สูญ” ไปให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียน อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ต่อไป

ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล

บรรณานุกรม

- Eisner, E.M. The Educational Imagination : On the Design and Evaluation of School of Programs. 2nd ed. New York : Macmillan Publishing Co. 1985.
- Flinders, D.J., N. Noddings, and S.J. Thornton. "The Null Curriculum : Its Theoretical Basis and Practical Implications," Curriculum Inquiry. 16 : 33 - 42 ; Spring 1986.

ลา

